

WSPÓLPRACA POLSKO-CZECHOSŁOWACKA W LATACH 1960—1964

I. UWAGI WSTĘPNE

Dnia 9 maja 1965 r. obchodziliśmy 20-lecie odrodzenia Czechosłowacji. Okres ten w stosunkach polsko-czechosłowackich charakteryzuje się zbliżeniem obu państw wypływającym ze wspólnej przynależności do obozu państw socjalistycznych¹. Znalazło to odbicie zarówno w bezpośrednich dwustronnych stosunkach, jak i w reprezentowaniu wspólnego stanowiska wobec kluczowych zagadnień polityki światowej. Obydwa państwa niejednokrotnie wspólnie występowały z inicjatywami dotyczącymi zasadniczych problemów politycznych zrodzonych po II wojnie światowej, zwłaszcza w zakresie uregulowania problemu niemieckiego i zmniejszenia niebezpieczeństwa wojny nuklearnej. Zajmowały i nadal zajmują uzgodnione stanowisko względem wszystkich innych podstawowych problemów międzynarodowych.

W parze ze współpracą na płaszczyźnie polityki zagranicznej i innych węzłowych zagadnień ogólnoswiatowych idzie również ściśle współdziałanie w zakresie gospodarczym oraz tych wszystkich spraw, które powstają w trakcie realizacji dobrosąsiedzkich kontaktów.

Prezydent ČSRS, Antonin Novotny, przemawiając na centralnej akademii poświęconej 20-leciu PRL w Warszawie w dn. 22 VII 1964 r., stwierdził, że nowe polityczne i społeczne zasady systemu wewnętrznego Polski, Czechosłowacji i innych krajów Europy środkowej, stworzyły między tymi państwami warunki rozwoju wszechstronnej współpracy, braterskiego poparcia i wzajemnej pomocy.

Nawiązując do spraw polityki światowej prezydent Novotny podkreślił, że:

„Polska i Czechosłowacja mają wspólne poglądy na sprawę zagadnienia pokoju dla swych narodów. Oba kraje oceniają jednakowo rozwój militarystyki i ruchu odwetowego w NRF... Czechosłowacja w pełni popiera polski plan zamrożenia zbrojeń atomowych w Europie środkowej oraz pokojowe propozycje NRD”².

¹ A. Śnejdarek, *Rozwój sytuacji międzynarodowej po roku 1945 a stosunki czechosłowacko-polskie*. „Przegląd Zachodni” nr 2/1961, ss. 215—229.

² „Trybuna Ludu” z 23 VII 1964.

W bieżącym roku mija również 18 lat od daty podpisania polsko-czechosłowackiego układu o przyjaźni i wzajemnej pomocy oraz 10 lat od zawarcia Układu Warszawskiego. Oba te akty prawne stanowią gwarancję nienaruszalności terytorialnej obu stron i zawierają zapewnienie niesienia sobie wzajemnej pomocy w wypadku agresji na jednego lub obu sygnatariuszy tych układów.

II. WSPÓLPRACA POLSKI I CZECHOSŁOWACJI NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ

Lata 1960—64 określić można jako dalszą kontynuację zasadniczych wytycznych polityki zagranicznej ustalonych przez rządy Polski i Czechosłowacji w okresie wcześniejszym. Uwidacznia to zwłaszcza konsekwentne stanowisko obu państw wobec problemu niemieckiego. Dotychczasowy rozwój sytuacji politycznej w Europie nie doprowadził do skutecznego rozwiązania tego zagadnienia. Nie nastąpiła również zmiana polityki NRF wobec państw socjalistycznych. Rząd Niemiec zachodnich nadal nie uznaje samodzielności państwowej NRD, otwarcie wysuwa roszczenia terytorialne wobec polskich ziem odzyskanych i kategorycznie odrzuca możliwość uznania granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej. Także w stosunku do ČSRS — mimo, że oficjalnie nie wysuwa się roszczeń terytorialnych i uznaje się układ monachijski za anulowany³ — w NRF nadal żywe i podtrzymywane są koncepcje wzywające do rewizji obecnych granic Czechosłowacji. Głosy takie wychodzą przede wszystkim ze środowisk przesiedleńczych, choć nie brak i wypowiedzi osób piastujących wysokie stanowiska w rządzie zachodnioniemieckim⁴. Z zagadnieniem istniejącego w NRF rewizjonizmu łączy się problem postępów w rozbudowie armii zachodnioniemieckiej i dążenie rządu NRF do współdysponowania bronią jądrową w ramach wielostronnych sił nuklearnych NATO.

Polska i Czechosłowacja niejednokrotnie precyzowały swe stanowisko wobec problemu niemieckiego i konsekwencji polityki uprawianej przez rząd NRF. Oba państwa swe koncepcje rozwiązania zagadnienia niemieckiego

³ Analiza tego zagadnienia patrz: B. Wiewióra, *Uznanie nabytków terytorialnych w prawie międzynarodowym*. Poznań 1961, ss. 196—208; A. D. Rotfeld, *Anulowanie Układu Monachijskiego*. „Sprawy Międzynarodowe” nr 5/1961, ss. 91—98.

⁴ Poglądy takie znalazły odbicie w uchwale Ziomkostwa Niemców sudeckich, powziętej dn. 22 III 1964 r. Rezolucja ta została przyjęta w obecności i za aprobatą ministra komunikacji w rządzie NRF Ch. Seeböhma. Rewizjonistyczne żądania wobec należących do Czechosłowacji Sudetów wysunięto powtórnie na zjeździe Ziomkostwa Niemców sudeckich w Norymberdze w dn. 16—18 V 1964 r. W związku z nowymi przejawami rewizjonizmu w NRF rzecznik Ministerstwa Spraw Zagranicznych NRD złożył dn. 24 III 1964 r. oświadczenie potępiające nadużycie prawa do samostanowienia i gloryfikowanie przez NRF sprzecznego z prawem międzynarodowym układu monachijskiego („Neues Deutschland” z 25 III 1964 r.).

opierają na konstruktywnych propozycjach ZSRR i NRD uwzględniających realną rzeczywistość powstałą po II wojnie światowej i podkreślających nienaruszalność granic między Niemcami a Polską i Czechosłowacją.

Wspólne oświadczenie opublikowane w dn. 30 IX 1961 r. na zakończenie wizyty polskiej delegacji partyjno-rządowej w ČSRS stwierdza, że:

„Obie delegacje ponownie oświadczają, że propozycje rządu radzieckiego w sprawie pokojowego uregulowania problemu niemieckiego, podobnie jak propozycje NRD, w pełni odpowiadają interesom narodów Polski i Czechosłowacji. Dlatego też oba kraje udzielają tym propozycjom najpełniejszego poparcia i nie szczędzą wysiłku dla ich realizacji”⁵.

Propozycje te dotyczą przede wszystkim zlikwidowania pozostałości II wojny światowej poprzez zawarcie traktatu pokojowego z Niemcami, uregulowania na jego podstawie statutu prawnego Berlina zachodniego i uczynienia z Niemiec zachodnich państwa nie zagrażającego krajom ościennym.

Polska i Czechosłowacja dostrzegają rozwój sytuacji w NRF i zdają sobie sprawę z konsekwencji, jaką niesie rozwój sił odwetowych i militarystyki w tym kraju. Stąd szereg wystąpień państw socjalistycznych zwracających uwagę opinii publicznej na fakty mające miejsce w NRF. Problemowi temu poświęcone było wspólne oświadczenie rządów Czechosłowacji, NRD, Polski i ZSRR, skierowane do narodów i rządów wszystkich państw w związku ze wzmożeniem aktywności kół militarystycznych NRF, a opublikowane w dn. 10 X 1960 r.⁶ Dokument ten zawiera szereg danych świadczących o rzeczywistym istnieniu tendencji odwetowych i militarystycznych w NRF, a zarazem stanowi wezwanie skierowane do państw koalicji antyhitlerowskiej, aby nie zwlekały z podpisaniem traktatu pokoju z obydwoma państwami niemieckimi. Krok taki przyczyniłby się do utrwalenia pokoju w Europie i na całym świecie.

Zagrożenie ČSRS i Polski ze strony Niemiec zachodnich zmusiło oba państwa do szukania dróg zapewnienia sobie bezpieczeństwa i nienaruszalności swoich granic. Gwarantuje to im członkostwo w Układzie Warszawskim skupiającym wszystkie europejskie państwa socjalistyczne, powiązania w ramach dwustronnych sojuszy państw socjalistycznych oraz gwarancje wypływające z Karty Narodów Zjednoczonych.

Państwa obozu socjalistycznego traktują odwetowe dążenia NRF i odradzanie się militarystyki zachodnioniemieckiego jako jedną z przeszkód do osiągnięcia postępu na drodze wiodącej do powszechnego i całkowitego rozbrojenia. Stanowisko takie reprezentuje zwłaszcza Polska i Czechosłowacja⁷. Znalazło to wyraz m. in. w wystąpieniach przewodniczących delegacji polskiej i czechosłowackiej na XV sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Problem rewizjonizmu zachodnioniemieckiego nie był wówczas poruszany ani jako

⁵ „Zbiór Dokumentów” nr 9/1961, s. 1199.

⁶ „Zbiór Dokumentów” nr 10/1960, ss. 1774—1784.

⁷ Por. B. Wiewióra, *Zagadnienia rewizjonizmu zachodnioniemieckiego na XV sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ*. „Przegląd Zachodni” nr 6/1960, s. 236.

zagadnienie odrębne, ani też w ramach dyskusji nad Niemcami (gdyż punkt ten nie figurował na porządku dziennym sesji), lecz właśnie w trakcie ogólnej debaty poświęconej sprawie rozbrojenia.

Przewodniczący delegacji Polskiej, Władysław Gomułka, w swym wystąpieniu podczas debaty ogólnej dn. 27 IX 1960 r. stwierdził że:

„Głównym zarzewiem konfliktów między Wschodem a Zachodem, najgroźniejszym dla pokoju ogniskiem zimnej wojny, pozostaje wciąż sytuacja w Niemczech. Nikt nie może mieć złudzeń co do tego, że konflikt zbrojny w tej części świata przekształciłby się nieuchronnie w pożar światowy.

Nie podział Niemiec jest istotnym źródłem tego zagrożenia pokoju. Źródła niebezpieczeństwa tkwią przede wszystkim w militarystyce niemieckiej, który odrodził się w Niemieckiej Republice Federalnej.

Imperialistyczne siły Niemiec po raz trzeci w ciągu naszego stulecia podejmują próbę zdobycia dominacji w Europie. Tym razem działają wspólnie ze swymi sojusznikami atlantyckimi pod szyldem „obrony Zachodu przed niebezpieczeństwem ze Wschodu”⁸.

Także przewodniczący delegacji czechosłowackiej na XV sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ, prezydent Antonin Novotny, przemawiając 26 IX 1960 r. na plenarnym posiedzeniu Zgromadzenia Ogólnego NZ uzależnił postęp w sprawie rozbrojenia od likwidacji rewizjonizmu i militarystyki w NRF mówiąc, że:

„Czechosłowacja jest głęboko zainteresowana w jak najrychlejszym rozwiązaniu problemu powszechnego i całkowitego rozbrojenia pod skuteczną kontrolą międzynarodową. Wynika to z samej istoty pokojowej polityki zagranicznej i z najżywniejszych interesów narodowych CSRS. Interesom tym zagraża odradzający się w NRF duch militarystyki i odwetu”⁹.

Szukając dróg rozwiązania problemu niemieckiego i z całą ostrością stawiając problem zagrożenia pokoju ze strony militarystyki zachodniemieckiego podkreślić należy, iż:

„Stanowisko Polski i Czechosłowacji wobec rozwoju sytuacji w NRF nie wynika z obaw o integralność ich terytorium państwowego, gdyż na straży nienaruszalności ich granic stoi cała potęga obozu socjalistycznego. Stanowisko to podyktowane jest troską o losy wszystkich narodów, o losy pokoju Europy i świata”¹⁰.

Kierując się dążeniem do rozładowania napięcia w Europie, rządy Polski i Czechosłowacji niejednokrotnie deklarowały gotowość normalizacji stosunków z NRF. Oba kraje są bowiem zainteresowane w dobrych stosunkach ze wszystkimi państwami. Jednakże warunkiem spełnienia postulatu normalizacji jest rezygnacja NRF z roszczeń wysuwanych wobec państw Europy wschodniej oraz uznanie NRF jako suwerennego państwa¹¹.

⁸ „Zbiór Dokumentów” nr 10/1960, s. 1934.

⁹ „Trybuna Ludu” z 27 IX 1960.

¹⁰ Ze wspólnego oświadczenia polsko-czechosłowackiego podpisanego w Warszawie dn. 10 IX 1960 r. „Zbiór Dokumentów” nr 10/1964, ss. 1380—1404.

¹¹ Polski punkt widzenia na całokształt zagadnień, warunkujących normalizację stosunków między Polską a NRF, przedstawiony został w „Trybunie Ludu”

Polska i Czechosłowacja reprezentują również wspólny punkt widzenia na zasadnicze problemy i drogi wiodące do powszechnego i całkowitego rozbrojenia. Jednym z takich kroków częściowych, zmierzających do ograniczenia wyścigu zbrojeń i zapobieżenia rozpowszechnianiu się broni nuklearnej, są wysuwane przez Polskę i popierane przez cały obóz państw socjalistycznych projekty utworzenia stref bezatomowych w Europie środkowej. Różne warianty tych planów swym zasięgiem terytorialnym obejmują Polskę, Czechosłowację i oba państwa niemieckie¹². Rząd ČSRS przychylnie ustosunkowuje się do projektów utworzenia w Europie środkowej strefy bezatomowej. Znalazło to wyraz w szeregu oświadczeń przedstawicieli rządu ČSRS. Podczas debaty generalnej na XVIII sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ dn. 23 IX 1963 r. minister spraw zagranicznych Czechosłowacji, Vaclav David, potwierdził pełną gotowość swego kraju do uczestniczenia w realizacji propozycji rządu PRL utworzenia strefy bezatomowej, która obejmowałaby terytoria Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej, Polski, NRD i NRF¹³. Także memorandum rządu polskiego w sprawie zamrożenia zbrojeń jądrowych i termojądrowych w Europie środkowej, skierowane 28 II 1964 r. do szeregu państw, m. in. i do rządu ČSRS¹⁴, zostało w pełni przez rząd czechosłowacji zaaprobowane¹⁵.

Doniosłym krokiem na drodze prowadzącej do rozładowania napięcia międzynarodowego i umocnienia pokoju jest podpisany w Moskwie dn. 5 VIII 1963 r. przez Związek Radziecki, USA i W. Brytanię układ o zakazie prób broni nuklearnej w atmosferze przestrzeni kosmicznej i pod wodą¹⁶. Do układu, na podstawie art. III, mogą przystąpić wszystkie państwa. Polska i ČSRS ratyfikowały go w dn. 14 X 1963 r.¹⁷.

Przedstawiając współpracę Polski i Czechosłowacji w zakresie podejmowania wspólnych inicjatyw korzystnych dla rozwoju stosunków międzyna-

z dn. 5 II 1961 r. w artykule redakcyjnym pt. *Polska — Niemiecka Republika Federalna*.

¹² Propozycja utworzenia strefy bezatomowej w Europie środkowej wysunięta została po raz pierwszy przez ministra spraw zagranicznych PRL A. Rapackiego w przemówieniu wygłoszonym dn. 2 X 1957 r. na XII sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ (tekst: „Zbiór Dokumentów” nr 10/1957, ss. 281—282). Propozycja polegała na tym, aby Polska, NRD i NRF podjęły zobowiązanie niewytwarzania oraz nie magazynowania broni atomowej na swych terytoriach. Tego samego dnia Czechosłowacja przyłączyła się do polskiej inicjatywy i wyraziła gotowość podjęcia identycznego zobowiązania. W ciągu następnych lat Polska wiele razy występowała z sugestiami utworzenia strefy bezatomowej w Europie środkowej.

¹³ A. Albrecht, *Plan Rapackiego — dokumenty i opinie*. Warszawa—Poznań 1964, s. 124.

¹⁴ „Trybuna Ludu” z 6 III 1964.

¹⁵ Poparcie propozycji polskich wyraził premier J. Lenart w exposé rządowym wygłoszonym przed Zgromadzeniem Narodowym w dn. 23 VI 1964 („Rude Pravo” z 24 VI 1964).

¹⁶ „Dziennik Ustaw” 1963 r., nr 52, poz. 288.

¹⁷ „Dz. U.” 1963 r., nr 52, poz. 289 i „Dz. U.” 1964, nr 6, poz. 42.

rodowych, należy podkreślić także czynny udział obu państw w kształtowaniu norm międzynarodowych stosunków handlowych i zasad handlu między państwami całego świata. Stąd aktywne uczestnictwo obu państw w pracach Światowej Konferencji do Spraw Handlu i Rozwoju. Wyrazem tego jest dokument pod nazwą *Zasady międzynarodowych stosunków handlowych i polityki handlowej*, jaki delegacje Polski, Czechosłowacji i Związku Radzieckiego przedłożyły dn. 4 II 1964 r. Komitetowi Przygotowawczemu Konferencji ONZ do Spraw Handlu i Rozwoju¹⁸. Projekt ten, stanowiący oficjalny dokument konferencji, przewiduje zakaz wszelkich form dyskryminacji w handlu międzynarodowym, transporcie i stosunkach finansowo-gospodarczych. Postuluje, aby kraje uprzemysłowione udzielały państwom rozwijającym się pomocy finansowej oraz jednostronnych ulg i przywilejów. Projekt Polski, ČSRS i ZSRR przewiduje również utworzenie, pod egidą ONZ, międzynarodowej organizacji handlowej otwartej dla wszystkich państw. Celem tej organizacji byłoby ułatwienie prowadzenia handlu międzynarodowego.

Polska i Czechosłowacja prowadzą w zakresie międzynarodowych stosunków handlowych politykę równouprawnienia i rozwijania handlu ze wszystkimi państwami niezależnie od ich ustroju społecznego i stopnia rozwoju gospodarczego.

III. WSPÓLPRACA POLSKO-CZECHOSŁOWACKA NA PŁASZCZYŹNIE STOSUNKÓW DWUSTRONNYCH

Analogicznie do współdziałania obu państw w realizacji wspólnych wytycznych w polityce zagranicznej, również na płaszczyźnie stosunków dwustronnych notujemy ich korzystny dla obu stron rozwój. Ważną rolę w rozwoju tych stosunków pełnią bezpośrednie kontakty nawiązywane na najwyższych szczeblach partyjnych i rządowych obu państw. Wymienić tu należy przede wszystkim wzajemne wizyty delegacji partyjno-rządowych obydwu krajów¹⁹. W trakcie tych wizyt prowadzone są rozmowy dotyczące całokształtu spraw interesujących obie strony oraz ustalane są wytyczne postępowania obu partnerów zarówno w polityce zagranicznej, jak i w sprawach bezpośredniej współpracy. Także ministrowie spraw zagranicznych obu państw, A. Rapacki i V. David, kilkakrotnie dokonali bezpośredniej wymiany poglądów na najważniejsze problemy międzynarodowe, wzajemnych stosunków między-

¹⁸ „Zbiór Dokumentów” nr 2/1964, ss. 221—226.

¹⁹ W dniach 5—10 IX 1960 r. przebywała w Polsce z wizytą przyjaźni delegacja partyjno-rządowa ČSRS pod przewodnictwem I sekretarza KPCz i prezydenta ČSRS — A. Novotnego (omówienie patrz: J. Kozeński, *Wizyta delegacji partyjno-rządowej ČSRS w Polsce*. „Przegląd Zachodni” nr 5/1960, ss. 150—153). Rewizyta polskiej delegacji partyjno-rządowej w ČSRS nastąpiła w dn. 25—30 IX 1961 r. pod przewodnictwem I sekretarza KC PZPR — W. Gomułki.

państwowych i na zagadnienia wypływające z pogłębiającej się współpracy między obu państwami²⁰.

Problemem wzajemnej obronności i podkreśleniu braterstwa broni między siłami zbrojnymi Polski i Czechosłowacji służyły obustronne wizyty: delegacji Wojska Polskiego w Czechosłowacji w 1960 r. i Czechosłowackiej Armii Ludowej w Polsce w 1961 r. Na czele tych delegacji stali ministrowie obrony Narodowej, gen. broni M. Sychalski i gen. armii B. Lomsky²¹.

Proces dalszego pogłębiania i rozszerzania się współpracy polsko-czechosłowackiej nie pozostał bez wpływu na dwustronne porozumienia, jakie oba państwa zawarły w omawianym okresie²². Doszło do podpisania szeregu nowych porozumień dotyczących tych dziedzin stosunków międzypaństwowych, w których Polska i Czechosłowacja nie miały dotąd umowy międzynarodowej. Pewne umowy, których postanowienia przestały odpowiadać wymogom stawianym obecnie, zostały zastąpione przez nowe, uwzględniające nie tylko potrzeby bieżące, lecz również zakładające dalsze kroki obu państw zmierzające ku zacieśnieniu współpracy krajów socjalistycznych. Wreszcie zawierano umowy, które opierały się na porozumieniach czasowo wcześniejszych i stanowiły niejako ich rozwinięcie lub uzupełnienie. Ponadto wymienić należy te umowy, których zawarcie podyktowane zostało koniecznością współpracy dla wykonania czołowych założeń inwestycyjnych planów gospodarczych.

Mimo że omówienie roli Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej w kształtowaniu stosunków między Polską a Czechosłowacją wykracza poza ramy niniejszego artykułu, zaznaczyć trzeba, iż szereg niżej wyszczególnionych dwustronnych umów zwłaszcza gospodarczych, jakie zawarły w ciągu minionych pięciu lat Polska i Czechosłowacja, powstało z inicjatywy i na podstawie dyrektyw RWPG, której aktywnymi członkami są oba państwa.

Przedstawiony poniżej wykaz umów nie pretenduje do zestawu wyczerpującego, lecz ma za cel zobrazować różnorodność porozumień, jakie obowiązują między obu państwami oraz ich rolę, jaką spełniają dla każdego z kontrahentów.

1. Umowy gospodarcze²³

Wicepremier Piotr Jaroszewicz w artykule pt. *15 lat ścisłej współpracy*, opublikowanym na łamach „Trybuny Ludu” z okazji 15 rocznicy zawarcia

²⁰ Komunikaty prasowe doniosły o wizycie ministra Davida w Polsce w dn. 1—5 VII 1963 r. i o wizycie ministra Rapackiego w Czechosłowacji w dn. 27—29 XII 1963 r.

²¹ Omówienie obu tych wizyt patrz: J. Kozieński, *Wizyta delegacji Wojska Polskiego w ČSR*. „Przegląd Zachodni” nr 6/1960, ss. 336—338 i tegoż autora, *Wizyty polsko-czechosłowackie*. „Przegląd Zachodni” nr 3/1961, ss. 125—127.

²² Omówienie ważniejszych porozumień dwustronnych między Polską a Czechosłowacją zawartych w l. 1945—1959 patrz: J. Muszyński, *Współpraca polsko-czechosłowacka w świetle umów międzynarodowych*. „Przegląd Zachodni” nr 2/1960, ss. 222—240.

²³ Szczegółową analizę całokształtu stosunków gospodarczych polsko-czecho-

układu o przyjaźni i wzajemnej pomocy między Polską a Czechosłowacją, tak scharakteryzował aktualne stosunki gospodarcze między obu krajami:

„Oparta na zasadach proletariackiego internacjonalizmu i braterskiej pomocy polsko-czechosłowacka współpraca gospodarcza, naukowa i techniczna przyczyniła się w pierwszym okresie do przyspieszenia odbudowy Polski ze zniszczeń wojennych dzięki dostawom maszyn i urządzeń z ČSRS (obok dostaw z ZSRR i NRD), a Czechosłowacji pomogła w rozwiązaniu trudności gospodarczych, szczególnie w zaopatrzeniu przemysłu w paliwo i surowce.

Znaczny rozwój produkcji przemysłowej w obu krajach spowodował przekształcenie dotychczasowych stosunków gospodarczych, opierających się na wymianie towarowej — w wyższą ich formę, tj. wzajemną współpracę na zasadach międzynarodowego, socjalistycznego podziału pracy. Korzystne warunki dla tego rodzaju współpracy stwarza wspólna granica, rozmieszczenie sił wytwórczych w bliskim sąsiedztwie, możliwość bezpośrednich kontaktów specjalistów”²⁴.

Dla rozwoju polsko-czechosłowackich stosunków gospodarczych doniosłe znaczenie posiada umowa o współpracy ekonomicznej i naukowo-technicznej podpisana w Warszawie dn. 10 IX 1960 r.²⁵. Weszła ona w życie dn. 21 XII 1960 r. W art. 1 tej umowy sprecyzowano kierunki współpracy, która ma być realizowana w drodze: a) rozwoju koordynacji i powiązań w poszczególnych gałęziach gospodarki narodowej w celu osiągnięcia najwyższej efektywności ekonomicznej obu krajów; b) rozwoju wzajemnej wymiany towarowej i usług; c) rozszerzenia i pogłębienia specjalizacji i kooperacji w zakresie produkcji przemysłowej, rolniczej oraz w budownictwie; d) maksymalnego wykorzystania możliwości w dziedzinie projektowania konstrukcji i produkcji obu krajów; e) koordynacji prac badawczych oraz prac w zakresie normalizacji i typizacji; f) lepszego wykorzystania sieci komunikacyjnych i środków transportowych obu krajów; g) wymiany dokumentacji technicznej dotyczącej konstrukcji, technologii i procesów produkcyjnych; h) szerszego przeprowadzenia prób technicznych; i) bezpośrednich kontaktów między przedsiębiorstwami, instytutami i instytucjami obu krajów w celu rozwiązywania problemów naukowych i technicznych; j) wymiany doświadczeń w dziedzinie produkcji, organizacji pracy i planowania; k) udzielania pomocy w formie konsultacji, ekspertyz i umożliwienia praktyk; l) współpracy w dziedzinie szkolenia zawodowego.

Strony powołały do życia Polsko-Czechosłowacki Komitet Współpracy Gospodarczej i Naukowo-Technicznej, którego zadaniem jest bezpośrednie kierowanie i koordynowanie współpracy określonej umową (art. 2 i 5).

słowackich znaleźć można w pracy W. Iskry, PRL — ČSRS: *Poziom uprzemysłowienia i współpraca gospodarcza*. Warszawa 1964.

²⁴ „Trybuna Ludu” z 10 III 1962.

²⁵ *Zbiór umów międzynarodowych PRL 1960*. Warszawa 1962, ss. 110—113. Art. 7 tej umowy uchylił moc obowiązującą dwóch umów, a mianowicie: umowy między rządem RP a Republiką Czechosłowacką o współpracy naukowo-technicznej z dn. 4 VII 1947 r. i układu z dn. 7 V 1957 r. w sprawie utworzenia Polsko-Czechosłowackiego Komitetu Współpracy Gospodarczej.

Strukturę Komitetu i tryb jego działalności ustalono w statucie, będącym załącznikiem do umowy²⁶. W skład Komitetu wchodzi dwie sekcje — polska i czechosłowacka. Każda z nich składa się z 8 członków (w tym przewodniczący i sekretarz). Posiedzenia Komitetu zwoływane są w zależności od wyłaniających się potrzeb, nie rzadziej jednak niż raz w roku.

W myśl statutowych założeń na sesjach Komitetu dokonuje się oceny aktualnego stanu współpracy gospodarczej między obu krajami oraz nakreśla się dalsze kierunki jej rozwoju. Rozpatruje się również zagadnienia zabezpieczenia koordynacji planów perspektywicznych najważniejszych gałęzi gospodarki obu państw. Komitet dokonuje także w ramach swych prac kontroli wykonania podjętych uprzednio postanowień i występuje z wnioskami mającymi ułatwić dalsze rozszerzenie i pogłębienie współpracy gospodarczej między obu krajami.

Doświadczenia, jakie oba państwa zdobyły w latach ubiegłych, wskazują, iż ściślejsze zespolenie ekonomicznych organizmów krajów socjalistycznych ma istotne znaczenie dla przyspieszenia tempa ich rozwoju. Szczególną rolę pełni tu współpraca dwustronna. Spośród zagadnień, które w całokształcie współpracy gospodarczej polsko-czechosłowackiej wybijają się na plan pierwszy, wymienić należy przede wszystkim problemy związane z dalszym rozwojem specjalizacji i kooperacji w przemyśle maszynowym, w dziedzinie górnictwa i hutnictwa, a także z wymianą towarową.

Do najważniejszych aktów dotyczących gospodarki Polski i Czechosłowacji należy podpisana w Pradze dn. 9 I 1961 r. umowa o współpracy przy budowie kopalń miedzi i zakładów przeróbki miedzi w Polsce²⁷. Umowa ta, zawarta w celu rozszerzenia bazy surowcowej w Polsce dla potrzeb obu krajów, stanowi najpoważniejszą pozycję wśród umów zawartych między obu państwami, a dotyczących współpracy w zakresie eksploatacji bogactw naturalnych w Polsce²⁸. Umowa postanawia, że Czechosłowacja udzieli Polsce w ciągu 10 lat kredytu na sumę 112,5 mln nowych rubli. Kredyt ten, oprocentowany w wysokości 2% w skali rocznej, zostanie przez Polskę spłacony w l. 1969—78 dostawami miedzi elektrolitycznej, półfabrykatami i wyrobami z tego metalu²⁹ oraz w większości zainwestowany w uruchomienie kopalń miedzi.

Czechosłowacja ma również poważny udział w uruchomieniu polskiego odcinka rurociągu naftowego z ZSRR i budowie kombinatu petrochemicznego w Płocku.

Z innych umów dotyczących górnictwa wymienić należy umowę o współ-

²⁶ Tamże, ss. 114—115.

²⁷ „Trybuna Ludu” z 11 I 1961.

²⁸ Poprzednie umowy to: umowa o współpracy przy eksploatacji złóż siarki w rejonie Tarnobrzegu (1957 r.) i umowa o przyspieszeniu wydobywania węgla energetycznego w Polsce (1958 r.).

²⁹ Omówienie tej umowy patrz: *Kopalnictwo miedzi. Polsko-czechosłowacka umowa*, „Życie Gospodarcze” nr 5/1961.

pracy gospodarczej i naukowo-technicznej w dziedzinie górnictwa węglowego na l. 1960—61, podpisaną w Ostrawicy (ČSR) dn. 21 IV 1960 r. Przewidywała ona współpracę w zakresie produkcji urządzeń technicznych, budownictwa, projektowania, prac naukowo-badawczych i ratownictwa górniczego, jak również wymianę fachowców. Współdziałanie w zakresie ratownictwa górniczego szczegółowo reguluje osobna umowa w tym przedmiocie podpisana w Katowicach dn. 16 XII 1959³⁰. Umowa przewiduje aktywną pomoc przy przeprowadzaniu akcji ratowniczych w kopalniach węgla kamiennego za pośrednictwem centralnych stacji ratownictwa górniczego obu stron.

W zakresie hutnictwa Polska i Czechosłowacja podpisały w Pradze dnia 6 II 1960 r. porozumienie regulujące współpracę instytutów badawczych i biur projektowych hutnictwa żelaza i metali kolorowych³¹. Porozumienie określa program współpracy tych placówek polegających na wymianie sprawozdań z ukończonych prac badawczych, wymianie doświadczeń z dziedziny postępu technicznego w hutnictwie, a także na wzajemnym udostępnianiu dokumentacji projektowej.

Istotne znaczenie dla współpracy między obu państwami w dziedzinie hutnictwa ma porozumienie o utworzeniu *Intermetalu*, podpisane wraz z Węgrami w Budapeszcie dn. 6 VI 1964 r.³². Urząd ten, z siedzibą w stolicy Węgier, ma koordynować produkcję hutnictwa żelaza poprzez opracowywanie skuteczniejszych metod eksploatacji urządzeń hutniczych, przez pogłębianie specjalizacji, opracowywanie projektów inwestycji, ujednoczenie norm technicznych oraz planowanie lepszego wykorzystania rezerw zapasów wyrobów hutniczych. Działalność *Intermetalu* ma także zapewnić obniżkę kosztów produkcji, podniesienie wydajności pracy i lepsze zaopatrzenie trzech państw w wyroby hutnicze.

Znaczny postęp osiągnięto również na odcinku współpracy w przemyśle maszynowym. Przykładowo wymienić można umowę o współpracy przy produkcji ciągników, jaką obie strony zawarły w Pradze dn. 7 IV 1962 r.³³ z ważnością do 1980 r. Wykonanie jej postanowień postawi oba państwa w rzędzie najpoważniejszych w świecie producentów traktorów. Wspólna produkcja realizowana będzie na zasadach socjalistycznego podziału pracy. W celu skutecznego wykonania tego postulatu w lipcu 1962 r. utworzono przy fabryce traktorów w Brnie polsko-czechosłowacki ośrodek techniczno-badawczy ciągników, który posiada swój oddział również w polskim *Ursusie*. Zadania, organizacja i sposób finansowania tego ośrodka przez oba państwa zostały określone w statucie podpisanym w dn. 27 VIII 1963 r.³⁴

Wzrost uprzemysłowienia obu krajów pociągnął za sobą zwiększone za-

³⁰ *Zbiór umów międzynarodowych PRL 1959*. Warszawa 1961, ss. 110—114. Umowa weszła w życie dn. 17 V 1960.

³¹ „Trybuna Ludu” z 8 II 1960.

³² „Trybuna Ludu” z 7 VI 1964.

³³ „Trybuna Ludu” z 8 IV 1962.

³⁴ „Trybuna Ludu” z 29 VIII 1963.

potrzebowanie na energię elektryczną. Dwustronną współpracę w dziedzinie energetyki podjęto w 1960 r. Nastąpiło to poprzez połączenie wydzielonych systemów energetycznych obu państw. Tego rodzaju połączenie dokonane zostało w ramach przewidzianego przez RWPG sprzężania systemów energetycznych państw członkowskich³⁵.

Szereg problemów współpracy między Polską a Czechosłowacją w dziedzinie gospodarki wodnej zostało uregulowanych umową o gospodarce wodnej na wodach granicznych podpisaną w Pradze dn. 21 III 1958 r.³⁶. Zagadnieniem szczególnie palącym była sprawa zanieczyszczania rzek przez zakłady przemysłowe. Zwłaszcza strona polska ponosiła znaczne straty wskutek zanieczyszczania wód przez ścieki przemysłowe. Zawarta wówczas umowa nakłada na strony obowiązek oczyszczania ścieków i utrzymywania wód granicznych w czystości. Poza tym umowa rozpatruje kwestie związane z należytym wyzyskaniem wód granicznych dla potrzeb ludności, przemysłu, energetyki i rolnictwa, gdyż obszary przygraniczne Polski i Czechosłowacji — zwłaszcza tereny Górnego Śląska i rejon Ostrawy — odczuwają już od dłuższego czasu poważny deficyt wody.

Celem dalszej realizacji umowy z 1958 r. podpisany został w Pradze dnia 18 IV 1962 r. protokół w sprawie gospodarki wodnej na wodach granicznych³⁷. Przewiduje on opracowanie perspektywistycznych planów (do 1980 r.) zagospodarowania dorzecza wspólnych rzek: Nisy Łużyckiej, Białej Głuchołaskiej, Odry z Olzą, Popradu oraz Czarnej Orawy. Przystąpiono ponadto do opracowywania projektów budowy zbiornika wodnego w Raciborzu, który ma regulować przepływ wody w Odrze. Zbiornik ten ma być usytuowany na trasie projektowanego kanału Odra—Dunaj. Rozpatrzone również sprawę budowy kaskady Odry poniżej Raciborza w kierunku Kanału Gliwickiego. Wiąże się to z tworzeniem systemu dróg wodnych wchodzących w skład jednolitej sieci dróg wodnych Europy. Strony uzgodniły również, że nawiążą ścisłą współpracę w sygnalizowaniu fali powodziowej i przekazywaniu danych meteorologicznych.

W związku z podjęciem przez Polskę budowy zapory wodnej na rzece Witce koło Niedowa, której uruchomienie spowoduje spiętrzenie wody na tej arterii, co z kolei wyrządzi pewne szkody na terytorium czechosłowackim, oba państwa zawarły umowę o uregulowaniu niektórych problemów związanych z budową zapory³⁸. Została ona podpisana w Pradze dn. 2 IV 1960 r. Na jej podstawie Polska zobowiązała się wypłacić odszkodowanie i przeciwdziałać skutkom wywołanym przez eksploatację tej zapory.

W zakresie współpracy w dziedzinie transportu wymienić należy podpisywane każdego roku protokoły regulujące bieżące sprawy transportu mor-

³⁵ „Trybuna Ludu” z 7 II 1960.

³⁶ *Zbiór umów międzynarodowych PRL 1958*. Warszawa 1961, ss. 54—58.

³⁷ „Trybuna Ludu” z 20 IV 1962.

³⁸ *Zbiór umów międzynarodowych PRL 1960*. Warszawa 1962, ss. 16—19.

skiego i przeładunków portowych. Protokoły te przewidują sukcesywne zwiększanie przewozu ładunków czechosłowackich przez polskie porty morskie oraz polskimi statkami rzecznyymi i morskimi, a także zwiększenie przewozów polskich towarów tranzytem przez obszar ČSRS.

Odnosnie do spraw tranzytowych Polska i Czechosłowacja zawarły nową umowę o czechosłowackiej komunikacji tranzytowej przez terytorium PRL na odcinku linii kolejowej między stacjami Hradec nad Nisou i Zittau, podpisaną w Pradze dn. 16 XI 1962 r.³⁹. Zastąpiła ona układ o uprzywilejowanym tranzyście kolejowym z Czechosłowacji do Czechosłowacji na odcinku Liberec-Varnsdorf, zawarty w Pradze dn. 2 VII 1949 r.⁴⁰.

Współpraca Polski i ČSRS w dziedzinie rolnictwa realizuje się głównie poprzez Komitet Współpracy Gospodarczej i Naukowo-Technicznej, na sesjach którego podpisywane są również protokoły o bezpośredniej współpracy między resortami rolnictwa obu państw⁴¹. Zakres współpracy w dziedzinie rolnictwa jest bardzo szeroki i różnorodny. Obejmuje bowiem produkcję rolną, budownictwo wiejskie, meliorację i mechanizację rolnictwa, wymianę wysoko-kwalifikowanych odmian materiału siewnego, ziarna roślin pastewnych i warzyw, doświadczeń w zakresie ochrony roślin i nawożenia gleb. Współpraca ta przewiduje również wymianę praktykantów z różnych specjalności rolniczych. W dziedzinie weterynarii, oraz w celu zapobiegania i zwalczania chorób zakaźnych wśród zwierząt i ochrony zdrowia ludzi, oba państwa podpisały dn. 14 XI 1960 r. umowę w sprawie warunków weterynaryjno-sanitarnych obowiązujących przy wwozie, wywozie i tranzyście zwierząt, surowców i produktów pochodzenia zwierzęcego⁴².

Współpraca między Polską i ČSRS w dziedzinie atomistyki realizuje się z jednej strony poprzez porozumienie 11 państw socjalistycznych o utworzeniu Zjednoczonego Instytutu Badań Jądrowych podpisane w Moskwie dnia 26 III 1956 r.⁴³, z drugiej zaś — poprzez dwustronne umowy określające szczegółowo formy współpracy w tej dziedzinie między tymi krajami. Współpraca ta koncentruje się głównie na sprawach techniki reaktorowej, magneto-hydrodynamiki, fizyki jądrowej oraz wykorzystywania izotopów dla potrzeb nauki i przemysłu. Polska i ČSRS prowadzą również wspólne prace w zakresie projektowania aparatury do badań nad pokojowym wykorzystaniem energii jądrowej⁴⁴.

Jeśli chodzi o obroty towarowe między dwoma państwami, to charakteryzują się one w ostatnich latach znacznym dynamizmem. Dynamizm ten

³⁹ „Dz. U.” 1964, nr 36, poz. 233.

⁴⁰ „Dz. U.” 1951, nr 48, poz. 351.

⁴¹ „Trybuna Ludu” z 16 XI 1961.

⁴² *Zbiór umów międzynarodowych PRL 1960*. Warszawa 1962, ss. 119—131. Na podstawie art. 20 umowy, utraciła moc obowiązującą polsko-czechosłowacka konwencja sanitarno-weterynaryjna, podpisana w Pradze dn. 10 II 1934 r.

⁴³ „Zbiór Dokumentów” nr 3/1956, ss. 365—366 i nr 7/1956, ss. 1084—1094.

⁴⁴ „Trybuna Ludu” z 22 IV 1963.

zaznaczył się już w trakcie wykonywania umowy zawartej na lata 1956—60, całkiem zaś wyraźnie zarysował się w układzie o obrotach płatniczych i w umowie o wymianie towarów na l. 1961—65⁴⁵. Na podstawie tych dwóch porozumień strony podpisują roczne protokoły o wymianie towarowej i płatnościach. Określają one wartość wymiany towarowej i ustalają listę towarów na dany rok kalendarzowy.

2. Umowy regulujące kwestie społeczno-prawne

Na odcinku zagadnień społeczno-prawnych, interesujących oba państwa, odnotować należy podpisanie w Warszawie dn. 4 VII 1961 r. nowej umowy o uregulowaniu obrotu prawnego w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych⁴⁶. Umowa ta weszła w życie dn. 19 IV 1962 r., uchylając zarazem — w myśl art. 96 — moc obowiązującą umowy o wzajemnym obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych z dn. 21 I 1949 r. wraz z protokołem dodatkowym do tej umowy z dn. 21 I 1949 r.⁴⁷. Nowa umowa, regulująca sprawy z zakresu prawa międzynarodowego prywatnego, składa się z sześciu części. Dotyczą one: postanowień ogólnych, spraw cywilnych i rodzinnych, spraw karnych, pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, dokumentów oraz postanowień końcowych. Umowa wprowadza m. in. w art. 17 niestosowany dotychczas w stosunkach prywatno-międzynarodowych przepis o możliwości dochodzenia roszczeń alimentacyjnych między krewnymi, rozwiedzionymi małżonkami itp. Umowa reguluje szczegółowo stosunki prawne w zakresie spraw małżeńskich, spraw między rodzicami i dziećmi, określa właściwość sądów i wskazuje czyje ustawodawstwo należy stosować dla poszczególnych rodzajów spraw, zawiera także normy dotyczące ekstradycji. Umowa określa również właściwość innych organów jak rady narodowe, notariaty itd. we wzajemnych stosunkach prawnych.

Na płaszczyźnie stosunków regulujących kwestie socjalne między obu państwami nadal aktywność przejawiała polsko-czechosłowacka komisja mieszana powołana na podstawie umowy o współpracy w dziedzinie polityki i administracji społecznej, podpisanej w Warszawie dn. 5 IV 1948 r.⁴⁸ Komisja ta rozpatrywała na swoich posiedzeniach szereg zagadnień z zakresu ubezpieczeń społecznych, ustaliła także plany współpracy w dziedzinie polityki socjalnej na odpowiednie lata kalendarzowe. Plany te przewidują wymianę

⁴⁵ „Trybuna Ludu” z 12 II 1960.

⁴⁶ „Dz. U.” 1962 r., nr 23, poz. 103 i 104.

⁴⁷ „Dz. U.” 1949 r., nr 20, poz. 133.

⁴⁸ Tekst: „Dz. U.” 1949 r., nr 6, poz. 32. Art. 10 umowy stwierdza, że polsko-czechosłowacka komisja mieszana działa jako organ wnioskodawczy i doradczy. Głównym jej zadaniem ma być wydawanie zarządzeń zmierzających do realizacji niniejszej umowy. Protokół końcowy, dołączony do umowy, w punkcie IV dotyczącym art. 10 stwierdza, że komisja mieszana składa się z 3-osobowej delegacji każdej ze stron. Jedna osoba z każdej delegacji reprezentuje związki zawodowe.

fachowców pionu pomocy społecznej, rehabilitacji inwalidów i prawa pracy, opracowuje ona również plany wymiany czasowej i sanatoryjnej między obu stronami. Realizacja tych ostatnich założeń spoczywa w gestii związków zawodowych obu państw.

3. Polsko-czechosłowacka współpraca kulturalna

Podobnie jak w innych dziedzinach tak i na polu zbliżenia kulturalnego między Polską a ČSRS odnotować można znaczny postęp. Prawne uregulowanie tych spraw znajduje przede wszystkim wyraz w corocznie zawieranych umowach o współpracy kulturalnej. Konkretnie plany realizacji tych umów przewidują w dziedzinie nauki wymianę osiągnięć naukowych, kontakty między akademiami nauk obu krajów oraz wymianę pracowników resortu szkolnictwa wyższego i oświaty. Natomiast w dziedzinie dóbr kulturalnych realizowana jest bliska współpraca między radiofoniami i telewizją, jak również w zakresie teatru, filmu i muzyki⁴⁹.

Niezależnie od rocznych umów o współpracy kulturalnej, sprawy współpracy naukowej między Polską a Czechosłowacją stanowią przedmiot odrębnych umów zawartych pomiędzy akademiami nauk obu krajów. Przykładowo można wymienić podpisaną w Pradze dn. 17 XI 1962 r. umowę między tymi placówkami na 1963 r.⁵⁰. Uzgodniony przez obie strony plan współpracy obejmował 42 tematy z zakresu nauk ścisłych, biologicznych, rolniczych, medycznych oraz humanistycznych. Tego rodzaju umowy przewidują pierwszeństwo we wspólnie prowadzonych pracach badawczych zagadnień wynikających z wielostronnej współpracy państw socjalistycznych.

Poważną rolę w poszerzaniu wymiany kulturalnej pełnią nadal Ośrodki Kulturalno-Informacyjne, polski w Pradze i czechosłowacki w Warszawie, których działalność określa osobny protokół podpisany w Warszawie dnia 27 III 1958 r.⁵¹. Dokument ten opiera się na polsko-czechosłowackiej umowie o współpracy kulturalnej z dn. 4 VII 1947 r.⁵². Zadaniem tych Ośrodków Kulturalno-Informacyjnych jest — jak głosi art. 2 protokołu — przyczynienie się w jak najszerszej mierze do pogłębienia przyjaźni między narodami obu krajów oraz wzajemnego poznania ich życia i kultury. Ośrodki prowadzą

⁴⁹ Polsko-Czechosłowacka Mieszana Komisja Kulturalna, która w połowie listopada 1964 r. opracowała program współpracy kulturalnej między Polską i ČSRS na l. 1965—66, ustaliła, że szereg imprez artystycznych w Polsce przewidzianych w 1965 r. odbywać się będzie pod znakiem 20-lecia ČSRS, podobnie jak to miało miejsce w Czechosłowacji w 1964 r., gdzie uroczystości obchodzono 20-lecie PRL.

⁵⁰ „Trybuna Ludu” z 19 XI 1962.

⁵¹ Zbiór umów międzynarodowych PRL 1958. Warszawa 1961, ss. 61—65. Na podstawie art. 1 protokołu przekształcono istniejące Ośrodki Informacyjne w Ośrodki Kulturalno-Informacyjne.

⁵² „Dz. U.” 1948 r., nr 47, poz. 346.

działalność informacyjną, filmową, muzyczną, kulturalno-oświatową oraz dystrybucyjną. Całokształt ich działalności jest corocznie omawiany przez Mieszana Komisję Kulturalną Polsko-Czechosłowacką. Nadzór nad działalnością tych placówek sprawuje ambasada każdej ze stron na terytorium drugiej strony.

W ramach likwidacji skutków II wojny światowej na odcinku spraw kulturalnych toczyły się między Polską i Czechosłowacją w 1962 r. rokowania w sprawie wzajemnej wymiany dóbr kulturalnych i archiwów wywiezionych przez okupanta hitlerowskiego z terytorium jednego państwa na terytorium drugiego⁵³. W oparciu o umowę z 1946 r. podpisany został w Warszawie dn. 29 X 1962 r. protokół w sprawie wzajemnego przekazania mienia kulturalnego i archiwalnego wywiezionego po wybuchu II wojny światowej⁵⁴. Protokół postanowił, że do dn. 31 XII 1962 r. strony prześlą sobie nawzajem mienie kulturalne i archiwalne wymienione w dwóch dołączonych do protokołu załącznikach. Na podstawie tego porozumienia Polska zwróciła Czechosłowacji m. in. zbiory archeologiczne wywiezione z Czechosłowacji, które dotychczas znajdowały się w Opolu i we Wrocławiu, odnalezione zbiory biblioteki im. Purkyně w Brnie, część zbiorów dra Pazaurka oraz liczne materiały archiwalne. Do Polski natomiast została rewindykowana słynna biblioteka Leopolda Jana Szersznika, dokumenty z XIII i XIV w. z Muzeum Miejskiego we Wrocławiu, obrazy ze zbiorów krakowskich oraz dzieła sztuki ze zbiorów zamkowych w Kamieńcu Żąbkowickim⁵⁵. Przekazanie wymienionego mienia nastąpiło w Muzeum Miejskim w Cieszynie dn. 6 XII 1962 r.⁵⁶. Obie strony ustaliły zarazem, iż w wypadku odnalezienia w przyszłości mienia kulturalnego i archiwalnego dotychczas niezidentyfikowanego, zwrot jego nastąpi na takich samych zasadach, które przewiduje protokół (art. 6).

W zbliżeniu kulturalnym Polski i Czechosłowacji ważną rolę spełnia również turystyka. Lata 1960—64 przyniosły znaczne ożywienie w tej dziedzinie. Podpisana w dn. 6 IX 1955 r. umowa o turystycznym ruchu przygranicznym została dwukrotnie zmieniona w kierunku dalszego rozszerzenia obszarów turystycznych po obu stronach granicy. Nastąpiło to w drodze dwukrotnej wymiany not między stronami, a mianowicie dn. 20 V 1961 r. i 3 V 1962 r.⁵⁷. Ta ostatnia określa szczegółowo obszary turystyczne na terytorium obu

⁵³ Umowa między PRL a Republiką Czechosłowacką o uregulowaniu niezakończonych spraw majątkowych podpisana w Pradze dn. 29 III 1958 („Dz. U.” 1959 r., nr 19, poz. 118) postanawia w art. 5, p. 1b, iż podpisana w Pradze dn. 12 II 1946 r. umowa między RP a Republiką Czechosłowacką w sprawie wzajemnego zwrotu mienia wywiezionego po rozpoczęciu wojny oraz roszczenia wynikłe w związku z wykonaniem powyższej umowy są nadal obowiązujące tylko w zakresie mienia kulturalnego i archiwalnego. Umowa natomiast utraciła moc obowiązującą w pozostałym zakresie.

⁵⁴ *Zbiór umów międzynarodowych PRL 1962*. Warszawa 1964, ss. 81—82.

⁵⁵ „Trybuna Ludu” z 18 I 1962.

⁵⁶ *Zbiór umów międzynarodowych PRL 1962*, po. cit., s. 81.

⁵⁷ Tamże, ss. 42—47.

państw, które zostają udostępnione dla turystów drugiej strony. Wprowadzone zmiany weszły w życie z dn. 1 VI 1962 r. Na podstawie nowej konwencji nastąpiło 3-krotne rozszerzenie obszarów turystycznych w rejonie Tatr i Karkonoszy⁵⁸. W wyniku porozumienia zawartego między ministerstwami spraw zagranicznych PRL i ČSRS, celem ułatwienia przekraczania granicy między obu państwami, zniesiony został w końcu sierpnia 1960 r. obowiązek wizowania dokumentów podróży obywateli polskich i czechosłowackich przy przyjazdach turystycznych i prywatnych do Polski i ČSRS, jak również przy przejazdach tranzytem przez oba kraje⁵⁹. Dalszym krokiem w usprawnieniu ruchu między obu państwami jest wprowadzenie z dn. 31 V 1963 r. wspólnej kontroli granicznej i celnej przez odpowiednie organa obu państw⁶⁰. Polega ona na przeprowadzeniu wspólnej, jednorazowej kontroli podróży i pojazdów w ustalonych kolejowych i drogowych przejściach granicznych po stronie polskiej lub czechosłowackiej.

4. Inne porozumienia

Ze spraw, które zostały przez Polskę i ČSRS uregulowane w postaci odpowiedniego porozumienia, a które nie kwalifikuje się do jakiegokolwiek kategorii tu omawianych porozumień wymienić trzeba w szczególności konwencję konsularną, jaką Polska i Czechosłowacja podpisały w Pradze dnia 17 V 1960 r.⁶¹. Weszła ona w życie dn. 23 III 1961 r. Zawarcie tej konwencji stanowi ważny czynnik umocnienia kontaktów i współpracy między obu państwami. Art. 14 konwencji stanowi bowiem, że „konsul przyczynia się swą działalnością do rozwiązania politycznych, gospodarczych i kulturalnych stosunków między obydwoma krajami”. Konwencja zawiera przepisy dotyczące tworzenia konsulatów i ustanawiania konsulów, przywilejów i immunitetów konsularnych oraz określające funkcje konsula.

Granica polsko-czechosłowacka uregulowana jest następującymi aktami prawnymi: protokołem-załącznikiem do układu o przyjaźni i wzajemnej pomocy pomiędzy Polską a Czechosłowacją, podpisanego w Warszawie dn. 10 III 1947 r.⁶² oraz umową o ostatecznym wyłączeniu granicy państwowej między Polską a Czechosłowacją, podpisaną w Warszawie 13 VI 1958 r.⁶³. Ostatnio zawartą umową regulującą problemy graniczne między obu państwami jest podpisana w dn. 4 VII 1959 r. konwencja o małym ruchu granicznym⁶⁴. Weszła w życie dn. 13 IV 1960 r. Reguluje ona całokształt zagadnień związanych

⁵⁸ Omówienie zob.: J. Kozeński, T. Wróblewski, *Nowa konwencja i nowe tereny turystyczne w rejonie Tatr i rejonie Karkonoszy*. „Przegląd Zachodni” nr 2/1962, ss. 387—395.

⁵⁹ „Trybuna Ludu” z 5 IX 1960.

⁶⁰ „Trybuna Ludu” z 25 V 1963.

⁶¹ *Zbiór umów międzynarodowych PRL 1960, op. cit.*, ss. 39—48.

⁶² „Dz. U.” 1948 r., nr 7, poz. 47.

⁶³ „Dz. U.” 1959 r., nr 25, poz. 159.

⁶⁴ *Zbiór umów międzynarodowych PRL 1959, op. cit.*, ss. 81—89.

z przekraczaniem granicy przez osoby zamieszkujące w pasie granicznym po obu stronach granicy. Wprowadza ułatwienia w uzyskiwaniu przepustek dla ludności zamieszkującej po obu stronach granicy w pasach małego ruchu granicznego. Określa również sposób przekraczania granicy przez lekarzy i oddziały ratownicze. Nowa konwencja zastąpiła podpisaną jeszcze w 1925 r. polsko-czechosłowacką konwencję o ułatwieniach w małym ruchu granicznym oraz protokół o wykonaniu tejże z 1926 r.

IV. UWAGI KOŃCOWE

Lata 1960—64 stanowią fragment dwudziestoletniego rozwoju stosunków między Polską i Czechosłowacją opartych już na nowym układzie społeczno-politycznym stworzonym po II wojnie światowej. To 5-lecie było w dużym stopniu sprawdzianem rezultatów współpracy zarysowanych w latach poprzednich. Bilans korzyści, jakie wnoszą z niej oba państwa jest dla każdej ze stron i pod każdym względem dodatni. Dlatego w pełni słuszne i zgodne z rzeczywistością są słowa prezydenta ČSRS Antonína Novotného, iż „dzisiaj nie ma między nami spraw niejasnych czy spornych”.